

NIET DRIBBELHEI MAAR DRIBBELEI

door Ad Otten

In het afgelopen half jaar is de Gemertse Dribbelheide nogal van aanzien veranderd. Na veel vijven en zessen is het er dan toch van gekomen (1). De Dribbelheide veranderde van een nat drassig gebied in een heuse visvijver. Ook al is 'water op de Dribbelhei' een de Gemertenaar vanouds bekend gegeven, zoals de hier afgedrukte foto uit 1975 laat zien, toch zal éénieder het gevoel bekruipen dat er mét de veranderde bestemming van dit gebied ook iets aan de naam zal moeten veranderen. Want zeg nu zelf, kun je een visvijver nog "hei" noemen? Nee toch!!

Wanneer men te maken krijgt met oude historische namen dan rijst al snel de vraag van wat betekent dat nu eigenlijk, die naam? Het verklaren, zeker van heel oude namen, is dikwijls veel gecompliceerder dan men vermoedt. Zo is het ook wanneer men het toponiem "Dribbelhei" wil verklaren. Of het nu historici zijn of niet, iedereen wordt bij het horen van die naam in de waan gebracht in ieder geval van doen te hebben met een "hei". En verder zal men geneigd zijn het "dribbelen" maar te laten voor wat het is. Gewoon een heide dus. Een dribbelhei! En als de snuffelaars in een Middelnederlands Woordenboek dan op een presenteerblaadje wordt aangereikt dat "dribbelen" of "drubbelen" in de middeleeuwen wel gebruikt werd voor "trip-pelen, tippelen, dansen", ja dan zou men wleens tot de conclusie kunnen komen, alsdat de Dribbelhei (wie weet) haar naam

te danken heeft aan het feit dat het een verdachte plaats was, een plaats op de hei waar gedanst werd, een plaats waar heksensabbatten werden gehouden.....

En als men de door geleerde Predikheren omstreeks 1500 samengestelde "Heksenhamer" mag geloven, dan was het er niet pluis op deze oorden. De heksen en tovenaars vlogen op bezemstelen naar die veelal afgelegene plaatsen waar men zich, na het bevel van de opperduivel "Gebruikt elkaar", ongezien en ongebreideld kon overgeven aan ontucht die placht te gaan "tot de grenzen van het natuurlijke kunnen". Dat alles behoorde tot het regelmatige programma van de Sabbath. En waarom zou men die "Heksenhamer" niet geloven? Het was toch immers dé richtsnoer voor overheden en rechtbanken en dan nog bovendien zo Rooms als het maar zijn kon, geschreven door theologen en in het latijn ("Malleus Maleficarum" heette dat boek officieel). En Paus Innocentius VIII had nota bene in 1484 in zijn bulla "Summis desiderantis" al opgeroepen het zich steeds meer verbreidende heksendom een halt toe te roepen! Met de Heksenhamer in de hand zouden in West-Europa ruim een eeuw lang meer dan honderdduizend onschuldige vrouwen (soms mannen) veroordeeld worden tot de brandstapel, de galg of ander crimineel tuig. En op de rechtszittingen stelden juristen met ernstige gezichten vragen als: "Hoe dikwijls bent u op de bezemsteel uitgevlogen naar de heksensabbath? Bent u niet ieder jaar driemaal naar een bepaalde plaats gevlogen, waar de duivel u ten dans vroeg? En hebt u op die plaats deze boze geest, zittende in een zetel en omgeven door zijn speelgenoten, niet aanbeden en zijn geslachtsdelen moeten kussen?" (2).

En dergelijke sabbatten zouden ook in Gemert gehouden zijn ??
Op de Dribbelheide ???

(Er zal toch geen verband bestaan hebben tussen het feit dat men veronderstelde dat op de Gemertse Dribbelhei heksensabbatten werden gehouden, en het optreden van Meester Gerard Fabri, de zoon van Gemerts' president-schepen (zeg maar locoburgemeester), als dé grote heksenjager van de Meierij?) (3)

Terug naar de werkelijkheid: Dribbelhei betekent helemaal niet "heide waar gedanst wordt". Het toponiem heeft zelfs niets met heide te maken. En waarom niet ??

Wel, wanneer men op verantwoorde wijze iets wil kunnen zeggen over de betekenis van een bepaalde naam dan zal men ondermeer na moeten gaan of de spelling en daarmee de veronderstelde betekenis in de loop der tijden wel dezelfde is gebleven!

Uit de hiernavolgende opsomming van schrijfwijzen blijkt dat meer dan vier eeuwen geleden zich een opmerkelijke verandering voordeed in de benaming van het gebied dat we nu Dribbelheide plegen te noemen. In het lijstje hierna is achter de aangetroffen schrijfwijze het jaar vermeldt (4):

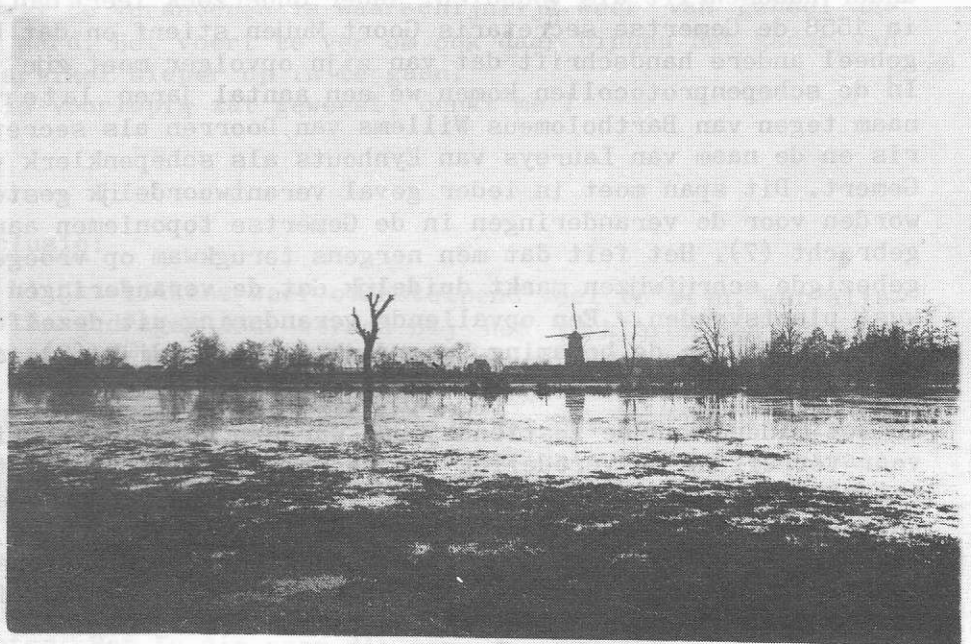
Drybleye	1421
Dribbeley	1482
Driebbelley	1483
Dribbely	1507
Drippelly	1529
Dribbelly	1540
Drybeley	1556
Dribbelheyt	1562, 1567
Dribbelheyt	1678, 1709, 1802

Vanaf omstreeks 1560 blijkt dus de letter h pas in de naam te zijn geïntroduceerd. Met de tot die tijd consequent toegepaste spelling, zonder h, zal wel niemand er nog over denken de betekenis van de naam in verband te brengen met "heide". Het is jammer van die heksensabbatten, maar de waarheid moet nu eenmaal gezegd worden! (n.b. De lezer, die deze wijze van geschiedschrijving helemaal niet kan waarderen, wil ik alvast verklappen, dat ook in de betekenis van "Dribbelei" iets vals en iets kwaadaardigs schuilt. Doorlezen dus!!)

Het toponiem "Dribbe(1)lei" bestaat uit twee delen "dribbe" of "dribbel" en "lei". Zeker het laatste deel levert nauwelijks moeilijkheden op. In zowel het "Etymologisch" als het "Plaatsnamenwoordenboek" van De Vries wordt gewezen op het in onze taal zeer verbreide "lede" naast de dialectische vorm "lei" hetgeen "waterloop" betekent. De meest bekende waterloop van die naam is wel de Leie bij Gent. Maar veel dichterbij huis, in Veghel én ook in Gemert zelf, is "Leigraaf" als naam van een lokale waterloop bekend. Heel vaak is het zo, dat namen van rivieren of waterlopen overgaan op gebieden die daaraan grenzen. Ook de "Dribbelei" zou daarvan een voorbeeld kunnen zijn. Van oudsher wordt het gebied al doorsneden door een waterloop (5).

Wanneer we nu opnieuw het middelnederlands woordenboek raadplegen, dan stuiten we voor "dribbe" op "kwaadaardige vrouw; vals wijf" en voor "dribben" op "kwaadspreken, lasteren". Zou "Dribbelei" dan niet iets betekent kunnen hebben in de zin van: "Gevaarlijk Water"? Het is met betrekking tot deze veronderstelling wel interessant nog even in herinnering te brengen wat jaren geleden al geschreven werd in Gemerts Heem (6):

"...dat onder de bewoners van Boekent, fantastische verhalen de ronde doen over de sloten en putten van de Dribbelheide. Vele koeien zouden er in de loop der tijden verzopen zijn; kinderen mochten er niet spelen, want het was er veel te gevaarlijk. De sloten en putten van de Dribbelheide zouden namelijk geen bodem hebben en er wonen nóg mensen die complete koeien er gewoon hebben zien wegzakken tot er niets meer te zien was....."

- De onder water gelopen "Dribbelel" (foto Johan Claassen, 1976) -

Terwijl dit artikel geschreven wordt, staan er rondom de visvijver-in-aanleg nog grote oranje borden met opschriften als "levensgevaarlijk terrein" en in de Gemertse Weekbladen liet de gemeente waarschuwen voor "drijfzand op de Dribbelheide!" Nu we in dit artikel al zo'n 400 jaar in tijd zijn teruggegaan, komen we er achter dat die waarschuwing van de gemeente nu in 1982 al opgesloten lag in de oorspronkelijke naam Dribbelel.

Nu resteert nog de vraag waarom tot omstreeks 1560 consequent geschreven werd van "dribbelel" en nadien van "dribbelheit"?

Dat is een moeilijke maar interessante vraag, waarop nauwelijks met zekerheid te antwoorden valt. Binnen het kader van dit artikel is het echter zeker wel verantwoord een aantal feiten aan te dragen die mogelijk een rol hebben gespeeld bij de verandering van Dribbelei in Dribbelheit. Het blijkt namelijk dat niet alleen de spelling van dit toponiem veranderde maar ook nog een aantal anderen én dat allemaal in hetzelfde tijdsbestek. Vanaf 1558, om precies te zijn, zijn bovendien alle acten en protocollen van Gemert opgemaakt in een geheel ander handschrift als voordien. Nader onderzoek leert dan dat in 1558 de Gemertse secretaris Goort Muijen stierf en dat het geheel andere handschrift dat van zijn opvolger moet zijn. In de schepenprotocollen komen we een aantal jaren later de naam tegen van Bartholomeus Willems van Doorren als secretaris en de naam van Laureys van Eynhouts als schepenklerk van Gemert. Dit span moet in ieder geval verantwoordelijk gesteld worden voor de veranderingen in de Gemertse toponiemen aangebracht (7). Het feit dat men nergens terugkwam op vroegere gebezigde schrijfwijzen maakt duidelijk dat de veranderingen bewust plaatsvonden. Een opvallende verandering uit dezelfde tijd is die van de benaming Vroondijk in Vloyendijk (8); ook op die verandering werd nimmer teruggekomen.

In het midden van de zestiende eeuw waren er nogal wat acties voor verheffing en veredeling van de volkstaal. Humanisten wezen op de almaar voortschrijdende verbastering van de Nederduitse taal (d.i. ons middelnederlands). Ook de hervorming en misschien nog wel meer het oplevende gevoel van nationale eenheid in de Nederlandse gewesten, zo kort voor de tachtigjarige oorlog, gaven aanzetten tot taalzuivering.

Zou de nieuwe secretaris van Gemert (en zijn medewerker) hier de puntjes op de i hebben willen zetten ??? En is ie daarmee toen volledig de mist in gegaan ??

De eerste veronderstelling is wellicht juist, de tweede geeft echter een wat al te simpele voorstelling van zaken. Want, stel nu eens dat de nieuwe secretaris opteerde voor de naam "Dribbelheit" in de betekenis van "valsheid, kwaadaardigheid" en dat hij niet eens gedacht heeft aan "heide". Ja, dan zijn het de naamgevers van de twintigste eeuw, die interpreterden naar "heide", die de mist zijn ingegaan.....

(Welja, waarom zouden we niet de hand in eigen boezem steken! De twintigste eeuw die denkt dat ie niet zo stom is als de zestiende eeuw, die heeft niet veel van geschiedenis opge-

stoken, dunkt me! Dat wil de schrijver van dit artikel nog even kwijt!!)

En alles wijst erop dat de nieuwe secretaris inderdaad in die richting gedacht moet hebben, want vanaf 1559/1560 wordt consequent "Dribbelheit" geschreven en nooit (!) "Dribbelhei". Het motief voor verandering van "Dribbelel" in "Dribbelheit" zou dan geweest moeten zijn dat de naam van een waterloop, niet de naam van een stuk land of van een gebied kan zijn. De beweegreden om Vroondijk in Vloyendijk (de huidige Virmundtstraat) te veranderen is waarschijnlijk weer van geheel andere aard. Het voert te ver om ook daar binnen het kader van dit artikel dieper op in te gaan.

Het is voorlopig zat geweest, dunkt me !

Conclusie:

Het blijkt telkens weer overstelpend veel te zijn, wat allemaal aangedragen kan worden bij het verklaren van een oude historische naam. Waarheden en onwaarheden, op den duur is het niet eens meer uit elkaar te houden. Maar om nog even duidelijk te zijn: oorspronkelijk was het dus "Niet Dribbelhei maar Dribbelel". En....oh ja ook dat nog, wat de straatnaam "Dribbelheidseweg" betreft, die naam kan maar beter helemaal verdwijnen. Het is een naam die nog maar betrekkelijk kort geleden is gehecht aan een heel oud weggetje van de Berglaren naar Boekent. Een weggetje bovendien dat door alle autochtone bewoners al sinds jaar en dag "Skenkstraatje" is geheten. Het is die naam die meer dan 500 jaar oud is en dus zelfs de taalkritische secretarissen van Gemert uit de tweede helft van de zestiende eeuw ongeschonden overleefde. Waarom werd die naam in de twintigste eeuw dan niet meer voor vol aan gezien??

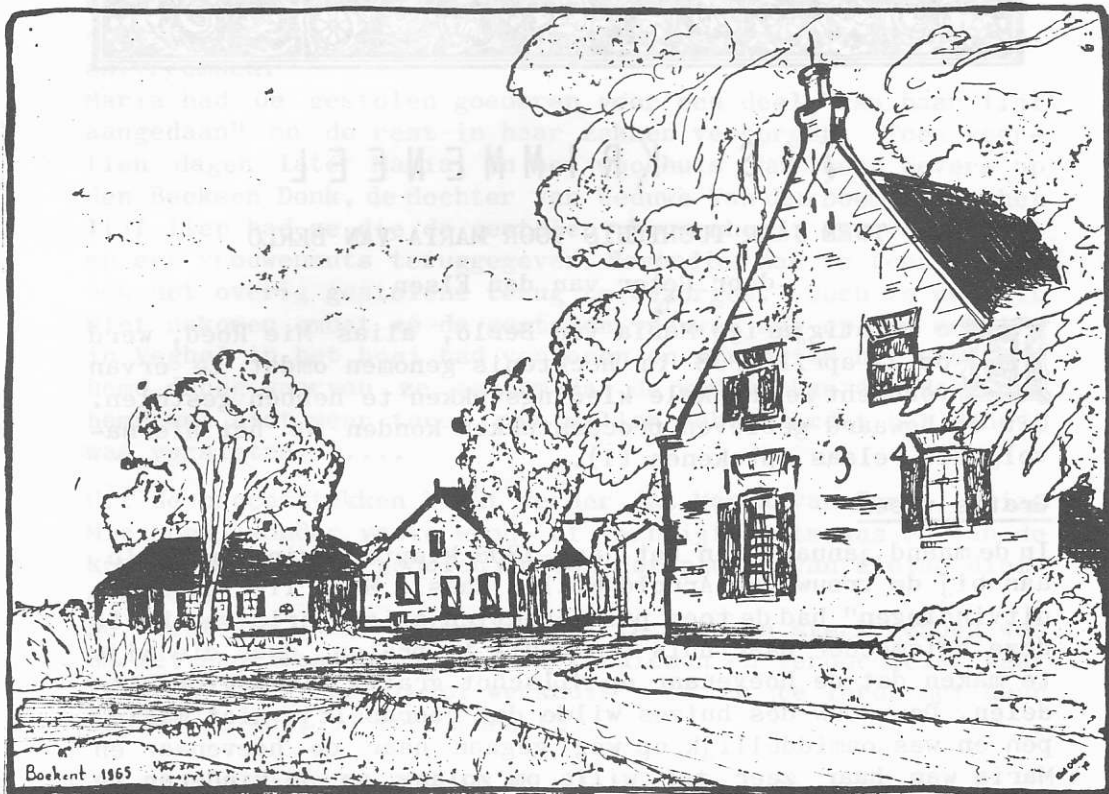
In een akte van 13 april 1537 is er al sprake van "een huys tusschen die Alde Strate en de Schenckstrate" (9). Ja, en dan doet 't je toch wel iets als je alle taal- en naamhervormers van de afgelopen vierhonderd jaar ten spijt nog steeds Gemertenaars vindt die zeggen te wonen: "Op d'Aaw Straot an de kant van de Dribbelel, tusse d'Aaw Straot en 't Skenkstrûtje, za'k mar zegge...." (Is het niet alsof ze er al wonen vanaf de 16e eeuw ???)

Toch nog een pleidooi dus voor oude historische namen!

NOTEN:

1. Weekblad De Streek van woens. 3 febr. 1982, Toch een visvijver in Gemert !
(door Hugo de Klerk en Jan van de Vondervoort)
2. E. van Emstede, Heks en Seks in Nederland, 2e dr., 1971, p. 341 e.v.
Dit boek valt uiteen in twee delen. Het eerste deel geeft aan de hand van bewaard gebleven 16de eeuwse archivalia een indringende beschrijving van de heksenvervolging in Asten in het jaar 1595. Het tweede deel van het boek projecteert het gebeurde in Asten en omgeving tegen de achtergrond van een meer algemeen beeld van de vermelde hekskerij en de realiteit van de afschuwelijke vervolgingen van die tijden. Men vindt in dit tweede deel zelfs zaken als de gebruikelijke wijze van verhoor tot en met de letterlijke vragen als ook het recept van de bereiding van de zalf waarmee men een bezemsteel moest insmeren om daarop te kunnen rondvliegen....
3. Zekere Magister Gerard Fabri treedt in het hierboven vermelde boek op als "directeur principaal" van in de 16de eeuw gevoerde heksenprocessen te Mierlo, Geldrop, Asten en andere plaatsen. Hij was een zoon van de Gemertse president Jan de Smet. Zie hiervoor in dit nummer van Gemerts Heem het artikel "Heksenjager mr. Gerard Fabri van Gemert" op pag. 123 e.v.
4. Rijksarchief Den Bosch, Kommanderije Archief Gemert nr. 702 regesten 184 en 185;
idem , Gemertse schepenprotkollen R96 f. 45v en 99v (Dribbeley),
R101 nov. 1519 (Drippelly); R99 f. 123v-124 Dribbely; R100 27.1.1518 (Dribbeley);
R104 24.12.1540 (Dribbellij); R106 f. 168-169; R107 f. 140 (Dribbelheyt); R109 f. 2;
R121 19.2.1685; R126 19.11.1709; enz.
N.B. In het Kommanderije Archief Gemert nr. 733 komt bovendien nog voor het toponiem "aan de Dribbelden" (1409). Het is niet duidelijk of hiermee een erf dan wel een waterloop aangegeven wordt. In "Dribbelden" kan men herkennen "Dribbe" en "leden". "Leden" staat hierin voor "waterlopen", waarmede ook dit toponiem ingepast zou kunnen worden in het rijtje van "Dribbelei tot Dribbelhei. De d in lede zou bovendien (mede) de latere t in Dribbelhijt kunnen verklaren !??
5. De waterloop die vanaf De Stap onder De Mortel, over De Peij, de zgn. Dribbelheidse Weg (d.i. de Schenkstraat) kruist, langs de Dribbelhei loopt, vervolgens de Oudestr. kruist en dan over Groenendaal en onder de Broekstraat door zijn weg zoekt naar de Walgraaf en de Aa. Deze loop wordt al in 1526 genoemd in de zogenaamde Paalbrief van Gemert (De oudste akte van Gemert in het "nederlands"). Op deze loop kwamen verschillende kleinere lopen uit (Dribbeleien ?? Dribbeleden ??)
6. Ad Otten, Gebied tussen Boekent en Milschot bakermat van de Duitse Orde in Gemert, Gemerts Heem nr. 58 (1975), p. 11
7. Rijksarchief Den Bosch, Gemert R110 f. 129; R109 f. 28.
(N.B. In 1537 wordt Goyart Moeyen al genoemd als secretaris van Gemert; hij was de zoon van Jan Moeyen de rentmeester van de commandeur van Gemert. In het kerkarchief "Register van Gautius" f. 18 wordt in een nota geschreven: "Anno 1558 obiit Goert Moeyen")
8. Ad Otten, De geschiedenis van een straatnaam 'de Vloojeneengt', Gemerts Heem nr. 67, 1977.
9. Rijksarchief Den Bosch, Gemert R102 1.2.1530; R104 13.4.1537 en 20.3.1538;
R 105 19.6.1544 "de nerenecker aen de Schenckstraet".
R120 24.1.1674; R 127 f. 65 en f. 370.

Boekent 1965. Reconstructie van de plaats waar Oudestraat, Boekent, Kromstraat, Broekstraat en Schenkstraat bijeenkomen. Rechts d'n Blauwe Kei met muurankers 1734 (Kromstraat 1), in het midden het inmiddels gesloopte café "De Roskam", en links het eerste huis van de "Schenkstraat" ! - (tekening van Ad Otten) -